Bidrag till kännedomen om svenska vivlar

Av Stig Lundberg

I denna uppsats behandlar jag dels en del fynd av sällsynta vivlar dels en del biologiska uppgifter samt slutligen några systematiska frågetecken.

1. *Dissoleucas niveirostris* F.

I »Die Holz- und Rinden-Käfer der Süd- und Mittelschwedischen Laubbäume» har Thure Palm angivit att biologin för denna art är ofullständigt känd ehuru arten inte är särskilt sällsynt. I samband med kläckningar av *Anaesthetis testacea* F. ur ekgrenar från trakten av Emmaboda i sydöstra Småland, erhöll jag i början av juni 1965 ett exemplar av *Dissoleucas niveirostris*.

Ett exemplar kläcktes den 15 maj 1963 ur en rönngren liggande på hällmark på Biskops Arnö i Uppland och larver sannolikt av denna art påträffades 1964 i torkande hassel vid Skokloster i Uppland. I samtliga fall har det rört sig om vitrötad ganska fast ved.

2. *Otiorrhynchus porcatus* Hbst

Arten har tidigare rapporterats från Skåne och Gotland (Palm, Ent. Tidskr. 1965, sid. 244—245).

Vid genomgång av material insamlat i Uppland i Stockholms-trakten den 6 november 1965 hittade jag ett exemplar av denna art, som troligen erhållits vid sållning av gräskompost vid Bergianska trädgården. Ytterligare ett exemplar fick jag den 27 september 1967 vid sållning av strandförna vid Källtorpssjön i Nacka (Södermanland). Rent okulärt är arten förrädiskt lik *Otiorrhynchus scaber* L. varför det finns skäl varna för förväxling. Arten har dessutom tagits av Jan Höjer i ett exemplar vid Uppsala genom sållning av gräskompost samt också i ett exemplar av Lohmander i Västergötland vid Gunnebo (16/7 1963) under en sten (Göteborgs museums samling) och uppenbarligen är arten spridd åtminstone i södra och mellersta Sverige.

3. *Trachyphloeus digitalis* Gyll.

Denna vår minsta *Trachyphloeus*-art togs av Boheman på 1800-talet i flera exemplar på Gotland utan närmare uppgifter på vilket sätt. I var gång ett

exemplar har under 1900-talet arten erhållits av T. Palm i Simrishamnstrakten i Skåne och av E. Wirén på Gotland.

Våren 1967 lyckades jag få tag på arten på Gotland och då i ganska stort antal genom sållning av jord, grus m.m. på torra hällmarker runt bladrosetterna av gråfibbla (*Hieracium pilosella*), värdväxten för de flesta *Trachyphloeus*-arterna. Totalt 11 exemplar erhölls på Grogarnsberget, St. Lars och Hoburgen. Arten togs även våren 1968 på Grogarnsberget på likartat sätt. Samtidigt fick jag även andra *Trachyphloeus*-arter, nämligen *alternans* Gyll., *bifoveolatus* Beck, *spinimanus* Germ., *laticollis* Boh. samt *heymesi* Hub.

Enligt undersökningar, som L. Dieckmann har gjort skall *T. digitalis* endast vara en variant av *T. spinimanus* med främst avvikande form på borsten på täckvingarna (in litt. 1968).

4. *Ephimeropus petro* Hbst

Denna art har i Frankrike påträffats på vattenbläddra, *Utricularia vulgaris*, enligt V. Hansen. Den 24 augusti 1966 försökte jag få tag på *Bagous cylindrus* Payk., som Gösta Svensson tagit i ett vattenhål vid Halltorp på Öland. Samlade in vegetation som fanns i vattnet och sållade mossan runt kanterna. Resultatet vart visserligen inte *Bagous cylindrus,* men i stället *E. petro* i stort antal. Totalt erhölls ett 30-tal exemplar. Genom sållning har jag även fått arten i ett enstaka exemplar i september 1967 vid stranden av Källtorpssjön i Nacka i Södermanland.

5. *Tanysphyrus makolskii* Smrecz.

Som jag nämnt i min sammanställning »Catalogus Insectorum Sueciae XVII» Op. Ent. 1966, sid. 176 har denna art felaktigt införts som *T. obscuripes* Nyh.i.l. i Catalogus 1960.

Hösten 1965 erhöll jag arten dels i ett exemplar vid Ösbysjön dels i ett 20-tal exemplar vid Biskops Arnö (Uppland båda lokalerna), i båda fallen genom sållning av strandförna innanför tät vegetation av bl.a. bladvass, vattenförgätmigej, fackelblomster, svalting m.m. I vattnet förekom rikligt med andmat. På lokalen vid Biskops Arnö togs ett sållprov den 24 april 1966 och inalles erhölls ca 60 *Tanysphyrus* varav inte mindre än 49 *T. makolskii,* övriga den vanliga *T. lemnae* Payk. Ett exemplar erhöll jag vid Åtvidaberg i Östergötland den 14.10.1966 och uppenbarligen är arten vitt utbredd.

T. makolskii känns lätt igen på att ben och antenner är helt svarta (delvis röda på *T. lemnae*), snytet smalare, rakare och längre samt halsskölden smalare och mer parallell.

6. *Grypus equiseti* var. *atrirostris* Fabr.

I Catalogus 1960 finns *Grypus atrirostris* Fabr. uppförd för Ångermanland efter ett exemplar, som finns i O. Sjöbergs samling. Jag har även sett ett exemplar, som O. Ringdahl insamlat på Åreskutan i Jämtland 10 juli 1949 samt själv tagit några exemplar, dels vid Rapaälven i Sarek, dels vid Älvsbyn i Norrbotten. Enligt undersökningar som L. Dieckmann gjort skall dock den nordiska *Grypus atrirostris* endast vara en variant av *G. equiseti* (A. Strand in litt.).

Fig. 1. Lokal för *Orthochaetes setiger* Beck. Tullgarn 28/4 1968. Foto förf.

7. *Smicronyx reichi* Gyll. (*seriepilosus* Tourn.)

Enligt L. Dieckmann, som fått låna några svenska exemplar av den på Öland påträffade *S. seriepilosus,* är arten synonym till *S. reichi* enligt en undersökning, som Solari gjort.

8. *Orthochaetes setiger* Beck

1887 påträffades denna vivel i några exemplar i Malmö av Varenius. Arten ansågs då som möjligen införd.

Först 1957 återfanns arten och då i ett exemplar, som R. Charpantier erhöll vid sållning av skogsförna vid Dalby utanför Lund (Ent. Tidskr. 1957, sid. 155).

Tog den 27 november 1966 ett sållprov av lav- och gräsförna på en torr lokal vid Tullgarn (Hagadal) i Södermanland på jakt efter *Bagous curtus* Gyll., som jag fått på likartad biotop i Uppland (Ent. Tidskr. 1963, sid. 248). Vid genomgången av sållmaterialet upptäcktes närmast av en slump ett exemplar av *Orthochaetes setiger.* Arten är nämligen ytterst trög och sitter helt orörlig dock oftast efter att ha krupit upp till ytan av sållmaterialet. Nya sållprov på platsen och i närheten gav ytterligare exemplar den 9/4 (2), 27/8, 17/9 (4), 1/10 1967, men åtskilliga prov var helt negativa. Den 28/4 1968 fick jag 4 exemplar vid Fjärdsvall ca 5 km från Hagdala och på denna lokal har ytterligare 1 exemplar erhållits den 8/9 1968 (Fig. 1).

På samtliga platser har gråfibblan, *Hieracium pilosella,* funnits och lokalerna har varit starkt solexponerade, varma och torra slänter i skogsbryn. Säkerligen förekommer arten vitt spridd i södra och mellersta Sverige, men

förbigås lätt dels på grund av att den som redan nämnts är mycket trög och dels lever som imago endast under vinterhalvåret i likhet med *Trachyphloeus*-arterna. Utom genom sållning bör den kunna erhållas med hjälp av fångstskålar.

9. *Ceuthorrhynchus chrysanthemi* var. *oelandicum*

I Catalogus 1960 finns med frågetecken för Öland upptagen arten *Ceuthorrhynchus molitor* Gyll. I samband med Catalogusarbetet har jag sökt eliminera de frågetecken, som finns, varför jag letade reda på bakgrunden till uppgiften. Fyndet ifråga visade sig härröra från en exkursion, som gjordes på Öland den 20/9 1946, varvid Håkan Lindberg (Helsingfors) tog en serie av en vivel, som bestämdes till *Ceuthorrhynchus molitor,* vid Ottenby. I Riksmuseums samling finns ett exemplar och genom kontakt med Lindberg erhöll jag resterande material från Helsingfors museum.

Lyckades inte klara bestämningen utan skickade materialet via V. Hansen till vivelspecialisten L. Dieckmann (Eberswalde), vilken konstaterade att det inte var *C. molitor,* men rekommenderade mig att låta St. Smreczynski (Krakau) se på materialet.

Smreczynski fick även låna typerna av *C. molitor* och *C. figuratus* Gyll., som förvaras på Riksmuseum. Efter jämförelse med ett stort material av närstående arter och även genitalpreparering kom Smreczynski fram till att materialet från Ottenby hörde till *C. chrysanthemi* Germ., men på grund av bl.a. starkare välvning på halsskölden och täckvingarna såväl i tvär- som framför allt längsriktningen förtjänade den ett särskilt namn. Han föreslog att den skall kallas *C. chrysanthemi* var. *oelandicum* in litt. i avvaktan på att frågan ytterligare undersökes. *Ceuthorrhynchus molitor* utgår således för Norden!

10. *Ceuthorrhynchus scapularis* Gyll.

Denna vivel anmäldes första gången av T. Nyholm från Skåne. Senare har även T. Palm och G. Israelsson rapporterat arten från Skåne, den sistnämnde dessutom det överraskande fyndet av ett exemplar i Matarengi i Norrbotten (Natur i Göinge 55, sid. 6). I Skåne torde arten utvecklas i *Rorippa amphibia,* en art, som saknas i Norrbotten.

Har sökt återfinna arten i Norrbotten, men först den 30 juli 1967 lyckades det. Fick då vid slaghåvning på sumpsenap (*Rorippa islandica*) ett exemplar vid Sandgrynnan intill Kalixälven, nära Kalix. Genom sållning av förnan under sumpsenap erhölls ytterligare exemplar dels på denna lokal dels vid bron över älven. Arten togs också av K. Persson på samma lokal och av S. E. Nilsson vid ett grustag öster om Kalix hösten 1967. Dessutom fick Persson några exemplar våren 1968 vid översvämning av Kalixälven vid Månsbyn.

I slutet av juli 1968 sökte jag återfinna arten, men varken slaghåvning eller sållning gav resultat. Däremot lyckades det bättre att hitta angrepp på sumpsenap i form av ansvällningar av stjälken främst på nedre delen men i vissa fall upp till ca 3 dm höjd. Flertalet ansvällningar innehöll flera larver. Hål i stjälkarna visade att larverna i vissa fall lämnat växten och vid närmare undersökning i ävjan under påträffades larver i jordkokonger nära ytan,

men mycket fuktigt. Genom att placera jord och angripna stjälkar i plastaskar lyckades jag kläcka ett tiotal exemplar. De första kröp fram först ca 10 augusti. Även flera *Ceuthorrhynchus querceti* Gyll. erhölls. Denna art utvecklas dock i frukterna på bl.a. sumpsenap. *C. scapularis* utvecklas uppenbarligen i bl.a. sumpsenap, kläcks åtminstone i Norrbotten på sensommaren, övervintrar och lägger ägg i den spirande plantan på våren.

11. *Ceuthorrhynchus thomsoni* Kolbe

I Ent. Tidskr. 1967, sid. 82 har jag behandlat utbredningen för *C. thomsoni* och *C. chalybaeus* Germ. i Sverige. 1967 erhöll jag *C. thomsoni* ända uppe vid Kalix i Norrbotten i flera exemplar genom slaghåvning på penninggräs (*Thlaspi arvense*). Arten har av O. Sjöberg även tagits i Hälsingland och uppenbarligen finns den hela vägen åtminstone efter kusten.

Jag vill här passa på att för fynduppgifter tacka Andreas Strand, Jan Höjer, Thure Palm, Gösta Svensson, Gösta Gillerfors, Kurt Persson, Sven Erik Nilsson samt för hjälp med kontrollbestämningar Victor Hansen, L. Dieckmann och St. Smreczynski.